

Recenzie a anotácie

O n d ř e j e k, P., Koncepcie práva jako systému. Praha : Wolters Kluwer, 2020, 272 s. ISBN 978-80-7598-568-2

Osvedčený autor z prostredia Právnickej fakulty Univerzity Karlovej ponúka čitateľskej verejnosti zaujímavú vedeckú prácu. Pôvodne ide o jeho habilitačný spis, ktorým zaujal už v rámci obhajoby a následne našiel cestu do renomovaného vydavateľstva právnickej literatúry.

Téma umožnila čerpať z rozsiahlej odbornej spisby a zároveň formulovať vlastné, pôvodné názory a závery. Možno ju chápať aj ako jeden z produktívnych právnoteoretických prístupov k skúmaniu práva. Autor zvolil širší spôsob spracovania i tak rozsiahlej matérie, keď sa zaoberá nielen samotným systémovým charakterom práva, využitím systémových teórií pri jeho výskume, ale aj faktormi a koncepciami determinujúcimi systémový charakter práva a snažiacimi sa o jeho systémové uchopenie.

Takýto prístup ho konfrontuje s väčšinou novodobého právneho myslenia a stavia pred neho – paradoxne – otázku výberu vhodných či skôr reprezentatívnych činiteľov, smerov myslenia a ich reprezentantov.

Doc. JUDr. P. Ondřejek, PhD., ju zvláda vďaka sčítanosti a poznaniu rozsiahlej, pre tému relevantnej odbornej spisby, v ktorej sa profesionálne orientuje. Vzhľadom na mimoriadny tematický záber diela možno vždy nájsť i ďalšiu užitočnú knihu, ale autorov výber je rozsahom úctyhodný a obsahovo kvalitný.

Jazyk monografie je kultivovaný, no zároveň jednoduchý a zrozumiteľný. Autorove úvahy či myšlienkové línie sú až na zanedbateľné výnimky jasné, sledovateľné a argumentačne podložené. Nepredstavujú, samozrejme, jediné možné stanoviská, ale sú rozumné a v nezanedbateľnej miere i pôvodné.

Rozsiahly text je podrobne členený. Názvy jednotlivých kapitol a rubriek vyjadrujú veľa z ich obsahu. Okrem úvodu a záveru je základom formálnej štruktúry práce sedem kapitol.

Dopĺňa ho anglické resumé (summary), zoznamy použitej a citovanej literatúry a register.

Obsahovo významný je už Úvod, lebo v ňom možno nájsť myšlienkové a čiastočne i pramenné východiská práce, napríklad i vetu majúcu blízko k vymedzeniu systému: „O systéme hovoříme tehdy, definujeme-li určité prvky, které mezi sebou vytvářejí určité vazby a které tak vytvářejí celek, lišící se od svého okolí.“ (s. 4)

Prvá kapitola História úvah o práve ako systéme vychádza z rozlíšenia topického a systémového prístupu k právu, na ktorý nadväzuje zaujímavý postreh, že až so systémovým prístupom prišla predstava subjektívneho hmotného práva.

Právne dejiny podáva zo zorného uhla komunikovania práva a zvlášť významu zmien jeho komunikácie.

Pravdepodobne správna je veľká pozornosť venovaná Leibnitzovmu pokusu o systematický prístup k právu a následne systematizácii práva cestou kodifikácie, kde nebolo možné opomenúť Sovignyho historický prístup. Napokon však kodifikácie súviseli s nástupom pozitivistického myslenia. Autor pokladá za predobraz systematického myslenia racionalizmus.

Druhá kapitola Vybrané systémové prístupy k právu v 20. storočí predstavuje analýzu diel H. Kelsena, H. L. A. Harta, N. Luhmanna, G. Teubnera a O. Weinbergera zo zorného uhla témy práce, ale nebolo možné sa vyhnúť ani ich širšiemu uchopeniu. Kelsenovu koncepciu sprostredkuje ako dynamický systém noriem založený na splnomocnení, kde platnosť nezávisí od obsahu. Sleduje i rozvoj jeho myšlienok v dielach nasledovníkov. Porovnanie Hartovho pravidla uznania a Kelsenovej základnej normy vychádza z rozdielu sociálneho faktu a ideového postulátu.

Hartovu koncepciu autor na potrebu témy zhrnul do triády: 1. jednota primárnych a sekundárnych pravidiel; 2. podstata sekundárnych pravidiel, hlavne pravidla uznania; 3. oddelenie práva a morálky. Zdá sa, že číta Harta ako formuláciu podmienok toho, aby pravidlá vytvárali systém.

Koncepciam práva N. Luhmanna ako autopoietického systému a jedného z funkcionálne vyčlenených subsystémov spoločnosti venuje P. Ondřejek obdobnú pozornosť ako myšlienkam H. Kelsena. Chápajúco prerozprával ich základy a správne pripomína, že pre tému práce je dôležité vzdať sa zdrojov platnosti práva mimo neho samotného.

Z rozsiahlych koncepcií G. Teubnera sa ústredil na reflexivitu práva prelamiujúcu uzavretosť autopoietického systému jeho reakciou na iné subsystémy a na autonómne právne systémy mimo štátu. Tieto sú zavŕšené až súkromnoprávnymi ústavami. Veľmi kvalitne je formulované zhrnutie myšlienok G. Teubnera.

S neskrývanou sympatiou sú vysvetlené názory O. Weinbergera ako jedného z dvojice (spolu s N. MacCormickom) zosobňujúcej právny neoinstitucionalizmus. Tento smer právneho myslenia je výstižne charakterizovaný ako tvorivé obohatenie analytickej jurisprudencie o realistické pohľady fungovania práva ako inštitúcie (s. 95).

Názov tretej kapitoly Právo – otvorený alebo uzatvorený systém? je možno ústrednou otázkou práce. Ide tu aj o vzťah práva s inými normatívnymi systémami. Za jednu z vedúcich štrukturálnych línií práce autor pokladá vnútornú a vonkajšiu koherenciu práva. Tou vonkajšou rozumie určitý vzťah s inými sociálnymi subsystémami, politikou, ekonomikou, náboženstvom, kde sa uplatňujú autonómia a reflexivita práva. Relatívna autonómia práva teda vzniká v jeho vzťahoch s prostredím.

Hlavne pomocou reálnych príkladov skúma vzťahy s politikou, ekonomikou a náboženskými normami. Dochádza k argumentmi podopretému záveru, že právo reguluje len niektoré aspekty spoločenských vzťahov. V jeho relácii s politikou v zásade nedochádza k otvoreniu práva k politike, oproti ekonomike je po-

trebná právna regulácia a otázkou ostáva aká, kým vo vzťahu k náboženským komunitám zastáva kompromisné právne riešenia.

Stránky s podtitulom Dynamika a temporalita práva sú zaujímavou esejou o vzťahu práva s časom. Patria k zvlášť kultivovane podaným pasážam.

Mimoriadne obsažná je štvrtá kapitola Prvky právneho systému a inkorporačný problém. Autor pokladá za prvky právneho systému právne normy, právne princípy a hodnoty v práve, pričom do rámca právneho systému zahŕňa aj vzťahy jeho prvkov. Systém charakterizuje aj určitým poriadkom. Jednou z najpremyslenejších častí práce je argumentácia v prospech princípov a hodnôt v práve. Do rámca práva zahŕňa aj nenormatívne časti ako účely, definície atď.

Tvrdí, že: „I obecně uznávané závěry právní vědy a ustálenou judikaturu je podle mého názoru potřeba zahrnout do rámce práva.“ (s. 138 – 139) Ide o diskutabilný názor, hlavne vo vzťahu ku záverom právnej vedy, ktoré sa v kontinentálnej právnej kultúre pokladajú za prameň práva asi len v medzinárodnom práve, preto autor venuje veľkú pozornosť argumentačnej podpore tejto tézy.

Uznanie právnej vedy, či presnejšie jej určitých záverov, za súčasť práva nastoľuje niekoľko otázok a vnáša neistotu do rozhraničenia práva a ostatku právnej vedy. Ktoré časti právnej vedy sú súčasťou práva? Ako ich možno spoľahlivo a jednoducho v praxi rozlíšiť? Bude právna veda i prameňom práva vo formálnom zmysle?

Veľkú pozornosť venuje autor tzv. inkorporačnému problému, ktorý predstavuje určitý prístup k riešeniu vzťahu práva a morálky. Rozoznáva 4 varianty jeho riešenia, ktoré dokumentuje názormi významných právnych mysliteľov. Krajnými bodmi sú tu tézy: morálny argument nie je podmienkou platnosti práva (J. Raz) a morálka je nutnou podmienkou platnosti určitých právnych noriem (R. Alexy). Ponúka i vlastnú odpoveď. Do práva sa transformujú pojmy z iných subsystémov vrátane morálky, ale s viac či menej novodefinovanou podstatou.

S týmto názorom možno súhlasiť, ale znamená aj riešenie otázky, či je platnosť práva podmienená jeho neodporovaním morálke?

Piata kapitola Členenie práva a metódy právnej regulácie sa začína dobrou historicko-teoretickou esejou o členení právneho poriadku od 50. rokov v bývalom Československu po zmienku o právnom pluralizme. Následne pojednáva o tradičnej téme právnych odvetví. Rozdiely medzi súkromným a verejným právom nachádza predovšetkým v metóde právnej regulácie. Prinajmenej rovnako však možno obhájiť i tézu, že základom tohto rozdielu je odlišný charakter regulovaných spoločenských vzťahov.

Rubrika o vnútornej štruktúre práva sa venuje vlastne právnym princípom a hodnotám v práve.

Šiesta kapitola Štruktúrálly prístup k účinkom základných práv na právne úkony (právny jednání) v súkromnom práve predstavuje originálny prístup k problematike horizontálneho účinku základných práv, ktorým pripisuje legitimačnú funkciu vo vzťahu k inštitúciám verejnej moci.

Hodnoty a univerzálne právne princípy pokladá za základ právneho poriadku určujúci jeho štruktúru. Ku myšlienkovým prinosom monografie patrí upozornenie na napätie medzi ochranou základných práv a súkromnoprávnou autonómiou. Dokumentuje ho na vhodne zvolených príkladoch.

Pavel Ondřejek rozlišuje skupiny všeobecnejších a „menej všeobecných“ častí právneho systému. Aj ich pomocou vytvára vlastnú schému horizontálneho pôsobenia základných práv. Proces vyvažovania má podľa neho odlišnú podobu podľa toho, či právny systém sleduje jedi-nú najvyššiu hodnotu, alebo viacero hodnôt so zložitými vzťahmi.

Veľmi kvalitne je spracovaný text o vzťahu základných práv a princípov súkromného práva, kde pripomína ich odlišné historické základy.

Siedma kapitola Právny pluralizmus a normatívna otvorenosť vnútroštátneho práva vychádza z kvalitného prehľadu formovania právneho pluralizmu. Autor si osvojil tézu o mocenskom pozadí či základe právneho pluralizmu. Aj tu využíva príklady. Hodnotné sú však hlavne stránky o štruktúrállych dôsledkoch právneho pluraliz-

mu na ochranu ľudských práv. Vysvetľuje ich na vzťahu občianstva členského štátu a únieového občianstva. Ponúka teoreticko-právne zhrnutie problematiky právneho pluralizmu.

Záver je viac ako prerozprávaním a sumari-záciou teoretických vyústení obsahu monografie, lebo obsahuje pôvodné myšlienky vyplývajúce z celého pojednania. Tvrdenie, že systémovosť práva je vecou miery a v práve pôsobia systémotvorné i systémoborné faktory, znie po vyslovení banálne, ale otvára okno k ďalšiemu výskumu. To isté platí o tvrdení, že právo je neoptimálny systém.

Názory a tézy obsiahnuté v knihe sú v nezanedbateľnej miere nové, a aj obvyklé názory formuluje pôvodným spôsobom, čo samo osebe môže predstavovať posun v poznaní. Cesta k názorom je prinajmenej rovnako hodnotená ako tieto závery. S viacerými názormi možno zmysluplne polemizovať, to však platí v právnom myslení o takmer všetkom. Osobitnú pozornosť si zaslúžia úvahy o hodnotách a právnych princípoch ako hlbšom základe právneho poriadku a o vzťahoch ľudských práv s princípmi súkromného práva. Myslím, že prinajmenej v týchto otázkach P. Ondřejek otvoril dvere k ďalším výskumom a úvahám.

Viac sa k téme dalo vyťažiť z tradičnej teórie systémov spojenej v našom prostredí, najmä s menami L. v. Bertalanffy a N. Wiener, ktorej pojmy mohli pomôcť štruktúrovať mnohé z myšlienok práce.

Monografia predstavuje pôvodné a obsažné vedecké dielo spájajúce komplexné spracovanie rozsiahlej problematiky s pôvodnými myšlienkami a názormi. Napriek náročnosti témy sa dobre číta a núti čitateľa zamyslieť sa, ba miestami i zaujať vlastné stanovisko. Je určená prinajmenej dvom okruhom čitateľov: vzdelanej a „myslivej“ časti právnicka, ako aj sociálnym filozofom a sociológom. Jej vydanie, dúfam, vzbudí v týchto kruhoch prevažne pozitívnu odozvu. Do tej záhľadnej aj prípadnú odbornú polemiku.

Eduard B á r á n y*

* JUDr. Eduard B á r á n y, DrSc., Ústav štátu a práva SAV, Bratislava.